

ЎҚТИСОДИЙОТ: ТАҲЛИЛЛАР ВА ПРОГНОЗЛАР

**ЭКОНОМИКА:
АНАЛИЗЫ И ПРОГНОЗЫ**

**ECONOMY:
ANALYSIS AND FORECASTS**

Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси миллий ривожланишимизнинг янги босқичини бошлаб беради. Биз бундан буён фаолиятимизни «инсон – жамият – давлат» деган янги тамойил асосида ташкил этамиз.

Шавкат МИРЗИЁЕВ

Президент Шавкат Мирзиёевнинг инаугурация маросимида сўзлаган нутқидан:

2030 йилга бориб, Ўзбекистон жон бошига ҳисоблаганда, аҳоли даромадлари ўртача кўрсаткичдан юқори бўлган давлатлар қаторидан ўрин эгаллайди. Бунга, аввало, хусусий секторни рағбатлантириш ва унинг улушини ошириш ҳамда тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб этиш ҳисобидан эришиш кўзда тутилмоқда. Жумладан, «**хом ашёдан – тайёр маҳсулотгача**» деган тамойил асосида драйвер соҳаларда кластер тизимини ривожлантирамыз.

Иқтисодиётда юқори ўсиш суръатларига эришиш учун, аввало, макроиқтисодий барқарорликни таъминлаб, инфляция даражасини белгиланган **5 фоизгача** пасайтириш чоралари амалга оширилади.

Шунингдек, бюджет ва ташқи қарз барқарорлигини таъминлаш, маҳаллий бюджетларнинг имкониятларини кенгайтиришга биринчи даражали эътибор қаратилади.

Тадбиркорлик фаолиятини янада қўллаб-қувватлаш, солиқ юкини камайтириш, ҳаммага тенг бўлган бизнес муҳитини ва зарур инфратузилма яратиш бўйича бошлаган ислохотларимизни қатъий давом эттирамыз.

Давлат корхоналарини трансформация қилиш ва хусусийлаштириш жараёнларини тезлаштириш иқтисодиётни ислох этишнинг устувор вазифаларидан бири бўлиб қолади.

Эркин рақобатга асосланган бозорни яратиш ҳисобидан аҳоли ва тадбиркорлар энергия ресурслари билан кафолатли таъминланади.

Аҳоли бандлигини таъминлаш, ёшлар ва ишсиз фуқароларни давлат ҳисобидан малакали касб-ҳунарга ўқитиш, оилавий тадбиркорликни ривожлантириш, эҳтиёжманд аҳолини манзилли қўллаб-қувватлаш орқали **2026 йилгача камбағалликни икки баробар қисқартириш** кўзда тутилмоқда.

Шу билан бирга, ижтимоий ҳимоя соҳасида бошқарув тизими ислох қилиниб, ижтимоий хизматларнинг сифати яхшиланади ва кўлами кенгайтирилади.

IQTISODIYOT: TAHLILLAR VA PROGNOZLAR

**ЭКОНОМИКА:
АНАЛИЗЫ И ПРОГНОЗЫ**

**ECONOMY:
ANALYSIS AND FORECASTS**

№ 4 (16)

Октябрь-Декабрь, 2021 йил

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

- Ж.Қўқоров** – Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазири, таҳрир ҳайъати раиси
И.Норқулов – Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирининг биринчи ўринбосари, таҳрир ҳайъати раиси ўринбосари
У. Абидхаджаев, и.ф.д. – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти директори
З. Халдаров, PhD – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти директори ўринбосари
Т.Ахмедов, и.ф.д., проф. – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти директори ўринбосари – Илмий марказ директори
Д.Курбанова, и.ф.н., доц. – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти илмий котиби
С.Чепель, и.ф.д. – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти бош илмий ходими
Н.Расулов, и.ф.д., доц. – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти лойиҳа раҳбари
Д.Каримова, и.ф.д., проф. – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти лойиҳа раҳбари
Р.Хасанов, и.ф.д., проф. – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти лойиҳа раҳбари
Х. Сайдалиев, и.ф.д. – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти гуруҳ раҳбари
Н.Ибрагимова, PhD., доц. – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти лойиҳа раҳбари
Ё.Файзуллаев, и.ф.н. – Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги бўлим бошлиғи

ТАҲРИРИЯТ:

- Бош муҳаррир – **Т. Аҳмедов**
Масъул муҳаррир – **А. Юлдашев**
Техник муҳаррир – **И. Одашев**
Компьютер графикаси дизайнери – **И. Саидов**
Нашр учун масъул – **Н. Примов**

Журнал Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2019 йил 29 июндаги 266/8-сонли қарорига асосан ОАК диссертациялар асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига ва Россия Федерациясининг Илмий иқтибос индекси (РИНЦ) рўйхатига киритилган.

Журнал Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлигида 2021 йил 22 апрелда 1043-сонли гувоҳнома бўйича қайта рўйхатга олинган.

Босма ISSN 2181-0567; Электрон ISSN 2181-1830.
Формат 84/60, 1/8, 7,8 б.т.
Чоп этишга 30.12.2021 йилда рухсат этилди.

Журналнинг «Matbuot tarqatuvchi» АК обуна каталогидagi индекси – 1360.
Журнал уч ойда бир марта чоп этилади. Баҳоси келишилган нархда.

«Iqtisodiyot: tahlillar va prognozlar» журналдан қўчириб босиш фақат таҳририятнинг ёзма розилиги билан амалга оширилади. Таҳририят фикри муаллифлар фикрига мос келмаслиги мумкин. Мақоладаги далилларнинг ҳаққонийлигига муаллифлар шахсан масъул ҳисобланади.
Тақдим қилинган мақолалар тақриз қилинмайди ва муаллифга қайтарилмайди.

Таҳририят манзили:

100011, Тошкент ш., Навоий кўчаси, 30. Тел.: (+998 71) 244-01-77. E-mail: info@ifmr.uz

Тарқатиш бўлими телефони: (+998 71) 244-01-77

Мундарижа / Содержание / Contents

Макроиктисодиёт ва прогнозлаштириш / Макроэкономика и прогнозирование / Macroeconomics and forecasting

- 4 *Алимназар ИСЛАМКУЛОВ.* Бюджетлараро мутаносибликни таъминлашга замонавий назарий ёндашувлар
- 9 *Нодирбек ТУЛА.* Совершенствование методологии прогнозирования численности населения
- 14 *Жавохирбек ШЕРАЛИЕВ, Элёр СУННАТУЛЛАЕВ.* Макроиктисодий барқарорликни таъминлашда бюджет қоидаларидан фойдаланишнинг хориж тажрибаси
-

Саноат, аграр ва ҳудудий иқтисодиёт / Промышленность, сельское хозяйство и региональная экономика / Industry, agriculture and regional economy

- 22 *Равшан АЛИМОВ, Юлдуз АЛИМОВА.* «Зеленое» финансирование как сегмент финансового рынка
- 27 *Дарья ИЛЬИНА.* Реформирование сельского хозяйства в Узбекистане
- 33 *Орынбай НАЗАРБАЕВ.* Иқтисодий стратегияни танлашнинг ўзига хос хусусиятлари
- 37 *Меҳри ВОХИДОВА.* Махсус иқтисодий зоналарда кластерларни қўллаш имкониятлари
- 43 *Хадича КАДИРОВА.* Современное состояние и эконометрическое моделирование деятельности акционерных обществ Наманганской области
- 53 *Антон КОСТЮЧЕНКО.* Основные изменения в развитии инновационной деятельности в Республике Узбекистан
- 60 *Аброр ШАРИПОВ.* Ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришга қаратилган солиқ сиёсатини такомиллаштириш
-

Хизмат кўрсатиш, логистика ва инфратузилма / Сервис, логистика и инфраструктура / Service, logistics and infrastructure

- 66 *Абдулла КАЛАНДАРОВ.* Коронавирус пандемияси шароитида тижорат банкларидаги кредит портфелининг сифати
- 73 *Соҳибмалик ХОМИДОВ.* Ишлаб чиқариш функцияси ёрдамида фармацевтика саноатида техник тараққиёт омилини моделлаштириш
-
-

Инвестиция, рақамли ва инновацион технологиялар /
Инвестиции, цифровые и инновационные технологии /
Investment, Digital and Innovative Technologies

- 84 *Dostonbek ESHPULATOV*. O‘zbekiston Respublikasida innovatsion iqtisodiy tizimini shakllantirishda innovatsiyalarni joriy etish masalalari
-

Ижтимоий масалалар, фан, таълим ва камбағалликни қисқартириш /
Социальные вопросы, наука, образование и сокращение бедности /
Science, education poverty reduction, and Social issues

- 89 *Хўжаёр ШЕННАЕВ*. Ўзбекистонда камбағалликни қисқартиришда суғурта секторининг имкониятлари
- 94 *Муҳиддин ХАЛИЛОВ*. Камбағалликни бартараф этишда тадбиркорликнинг ижтимоий функциялари
- 101 *Муқаддас ТУРДИЕВА*. Корхона ходимларининг инновацион фаолиятини мотивациялаш орқали рақобатбардошликни таъминлаш омиллари
- 105 *Lola KADIROVA*. Oliy ta’lim muassasasi bitiruvchilarining kompetensiyalarini baholashda kvalimetrikali yondashuv
- 113 *Нилуфар САФАРОВА*. Социальный прогресс и макроэкономические факторы: оценка влияния
- 119 *Нуриддин ҚОРАБОЕВ*. Ўзбекистон Республикасида норасмий секторга таъсир қилувчи омилларни социологик сўров натижалари асосида баҳолаш
- 125 *Boboyeva GULNORA*. O‘zbekiston Respublikasining intellektual salohiyati va uni rivojlantirish istiqbollari
-

УЎК: 330.354

Gulnora BOBOYEVA,
Buxoro davlat universiteti
Iqtisodiyot kafedrasida o'qituvchisi,
E-mail: guli.boboyeva@bk.ru

O'zbekiston Respublikasining intellektual salohiyati va uni rivojlantirish istiqbollari

Kirish. Hozirgi kunda har qanday mamlakatning jahon bozorida raqobatbardoshligi nafaqat tabiiy resurslar mavjudligiga, balki birinchi navbatda, zamonaviy muntazam yangilanib turuvchi texnologiyalarni yaratish va o'zlashtirishga qodir bo'lgan sifatli inson kapitaliga bog'liq bo'lmoqda. Bunday sifatli inson kapitalisiz mamlakatda ilm-fanga asoslangan ishlab chiqarishni tashkil etib bo'lmaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoyevning 2018-yil 21-sentabrdagi "2019-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi [1] PF-5544-son farmoni mamlakatimizning bundan buyon innovatsion rivojlanish yo'li va innovatsion iqtisodiyotga o'tishini ko'zda tutadi hamda bu boradagi ustuvor vazifalarni belgilab beradi. Mamlakatning xalqaro maydondagi raqobatbardoshlik darajasini oshirib, innovatsion jihatdan taraqqiy etishini ta'minlovchi asosiy omil sifatida inson kapitalini rivojlantirish mazkur strategiyaning bosh maqsadi sifatida ko'rsatildi. Biz buyuk allomalarimizdan ilmning foydasi, shaxs va jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati haqida yuzlab durdona fikrlarni bilamiz. Lekin ilmga amal qilish qanday bo'lishini dunyoda hech kim sohibqiron Amir Temurdek aniq va o'z tajribasida sinab ko'rib ayta olmagan bo'lsa kerak. Buyuk sohibqiron shunday deydi: "Tajribamda ko'rilgankim, azmi qat'iy, tadbirkor, xushyor, mard, shijoatli bir kishi mingta tadbirsiz, loqayd kishidan yaxshiroqdir" [2].

Mamlakatning inson kapitali har bir fuqaroning intellektual azmi qat'iyiligida, intellektual tadbirkorligida, intellektual hushyorligi, intellektual mardligi, shijoatida ham namoyon bo'ladi. Bu har bir kishining nimalarni bilishida, bilimidan foydalanib, qaysi ishlarni qanday sifat bilan bajara olishida, Vatanga sadoqatida ko'rinadi.

O'zbekiston Respublikasi prezidenti Sh.M.Mirziyoyev o'z nutqlarida: "Bugun biz davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarini tubdan yangilashga qaratilgan innovatsion rivojlanish yo'liga o'tmoqdamiz. Bu bejiz emas, albatta. Chunki zamon shiddat bilan rivojlanib borayotgan hozirgi davrda kim yutadi? Yangi fikr, yangi g'oyaga, innovatsiyaga tayangan davlat yutadi" [3] deb ta'kidlaganlar. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish uchun esa har bir inson, mehnat jamoasi, jamiyat yangi kompetensiyalarni, yangi kasbiy va ijtimoiy sifatlarni, inson salohiyati xususiyatlarini egallashi, insoniy rivojlanishning yuqoriroq pog'onasiga o'tishi lozim.

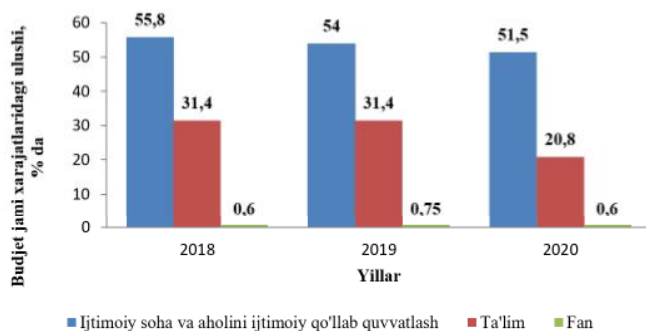
Bugungi kunda mamlakatimiz aholisi soni o'sish tendensiyasiga ega. 2021 yil 1-yanvar holatida aholi soni 34558,91 ming kishini [4] tashkil etdi.

"Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, yosh avlodni har tomonlama barkamol etib voyaga yetkazish uchun sarflangan sarmoya jamiyatga o'n, yuz barobar ko'p foyda keltiradi" [5].

M.Porter, S.Kuznes va boshqa ko'plab taniqli iqtisodchi olimlar fikricha, inson kapitaliga investitsiya kiritishga nisbatan beparvolik mamlakat raqobatbardoshligini keskin pasaytirib yuborishi mumkin. Inson kapitalining shakllanishida ta'lim va sog'liqni saqlash sohalarini rivojlantirish bo'yicha olib borilayotgan davlat siyosatining o'zni beqiyosdir. O'zbekiston Respublikasida davlat byudjeti harajatlarining 50 foizdan ko'pi ijtimoiy sohaga yo'naltirilganligi mamlakatda inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan e'tiborni bildiradi.

2020-yilda davlat budjetining xarajatlari (maqsadli jamg'armalarsiz) 143 trln 921 mlrd so'mni [5] tashkil etib, ijtimoiy soha xarajatlari 74 trln 229 mlrd so'm, yoki jami budjet xarajatlarining 51,6 foizini tashkil etdi.

2020 yilda ijtimoiy soha xarajatlari 2019 yilga nisbatan 1,3 baravar oshgan. Fanga ajratilgan xarajatlar 0,823 trln so'mni tashkil etib, jami budjet xarajatlarning 0,6 foiziga teng. Ta'lim sohasi uchun xarajatlar 29,96 trln so'mni, yoki jami budjet xarajatlarning 20,8 foizi, ijtimoiy soha xarajatlarning esa 40,4 foizini tashkil etdi (1-rasm).

1-rasm. O'zbekiston Respublikasida davlat budjetidan ijtimoiy sohaga, jumladan ta'lim va fanga 2018-2020 yillarda qilingan xarajatlar

Manba: *mf.uz ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi*

Ta'lim sohasiga yo'naltirilayotgan xarajatlar hajmi mamlakatimiz YaIM tarkibida 10-12 % ni [6] tashkil etadi. 2021-yil 1-yanvar holatida mamlakatimizda 3-yoshdan 24-yoshgacha bo'lgan aholi 13147.4 mingni [7], ya'ni jami aholining 38 % ni tashkil etadi. Ayni shu 3 yoshdan 24 yoshgacha bo'lgan davrda inson shaxs sifatida shakllanadi va kiritilgan investitsiyalar natijasida o'zida inson kapitalini to'playdi. Inson intellektual salohiyatini shakllantiruvchi makonlar bular maktabgacha ta'lim muassasalari, umumta'lim

maktablari, o'rta-maxsus kasb-hunar ta'limi, oliy ta'lim muassasalari bo'lib hisoblanadi. Quyidagi jadvalda Respublikamizda faoliyat yuritayotgan ta'lim-tarbiya muassasalarining yillar bo'yicha statistik ko'rsatkichlari keltirilgan.

Ushbu jadval ma'lumotlaridan ko'rishimiz mumkin, maktabgacha ta'lim muassasalari soni 4 yil ichida 2615 taga yoki 50,9 % ga oshgan.

“Kichik yoshdagi bolalarni maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish darajasi 4 yil davomida 2 barobar ortib, 60 foizga yetdi. Bog'chalar soni esa 3 barobarga ko'payib, 14 mingdan oshdi” [8].

2020-yildan boshlab, tariximizda ilk bora 6 yoshli bolalarni maktabga tayyorlash tizimi joriy qilindi. Bunga byudjetdan 130 milliard so'm ajratilib, bu jarayonda xususiy maktabgacha ta'lim muassasalari ham bevosita ishtirokini kengaytirish uchun shart-sharoitlar yaratildi.

2020-2021 o'quv yilda umumta'lim maktablari soni 10181 taga yetib, ularning soni yildan yilga oshib bormoqda. “Kelgusi yili 30 ta yangi maktab qurish, 320 ta maktabni ta'mirlash va moddiy-texnik bazasini yaxshilash maqsadida byudjetdan 2 trillion so'm ajratiladi. Kelgusi yilda yurtimizda 10 ta Prezident maktabi, kimyo-biologiya, matematika, axborot texnologiyalariga ixtisoslashgan 197 ta maktab o'z faoliyatini boshlaydi” [9].

O'zbekistonda kasb-hunar ta'limi tizimi muassasalarini uch toifaga bo'lish taklif etildi va 2020-2021 o'quv yilidan boshlab mutlaqo yangi professional ta'lim tizimi yo'lga qo'yilib, ushbu yilda 339 ta kasb-hunar maktabi, 206 ta kollej va 187 ta texnikum faoliyat yuritdi (1-jadval).

1-jadval

Respublikadagi ta'lim-tarbiya muassasalarining soni [10]

Ta'lim muassasasi turlari	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021	Farqi	O'sish sur'ati
Maktabgacha ta'lim muassasalari	5138	5186	6381	6968	7753	2615	150,9
Umumta'lim maktablari	9719	9718	9774	10090	10181	462	104,8
O'rta maxsus, kasb hunar ta'limi muassasalari	1566	1556	1537	1117	818	-748	-52,2
Oliy ta'lim muassasalari	70	72	98	119	127	57	181,4

Manba: *O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.*

Inson kapitalining shakllanishida oliy ta'lim muassasalarining o'rni beqiyos.

Tarixiy faktlar ham jahon hamjamiyatida ta'limning muhimligini ko'rsatmoqda. F.Ruzveltning Buyuk Depressiya davrida universitetlarni misli ko'rilmagan qo'llab-quvvatlash to'g'risidagi qarori Amerikaga inqirozni yengib o'tishga va zamonaviy ishlab chiqarish va yuqori texnologiyalarni tashkil qilishda global

yetakchilikka erishishga yordam berdi. "Amerika boy, chunki uning universitetlari ko'p" degan ajoyib ibora ham bejizga aytilgan emas.

Bugungi kunda respublikamizda 127 ta oliy ta'lim muassasasi mavjud. So'nngi besh yilda jami 57 ta oliy ta'lim muassasasi va ularning filiallari, xorijiy oliy ta'lim muassasalari tashkil etildi (2-jadval).

2-jadval

Respublikadagi OTMlar va unda tahsil olayotgan talabalar soni [11]

Ko'rsatkichlar	O'quv yili					O'zgarishi	O'sish sur'ati, %
	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021		
Oliy ta'lim muassasalari soni	70	72	98	119	127	57	181,4
shundan xorijiy oliy ta'lim muassasalari filiallari	7	7	10	18	20	13	285,7
Oliy ta'lim muassasalari talabalari, ming kishi	268,3	297,7	360,2	441,0	571,5	303,2	213,0
<i>Shu jumladan bo'limlarda o'qiydiganlar:</i>							
Kunduzgi, ming kishi	267,9	287,5	313	360,1	441,9	174	
Kechki, ming kishi	-	-	1,2	7,3	11,5	10,3	
Sirtqi, ming kishi	0,4	10,2	46	73,6	118,1	117,7	
Qabul qilingan talabalar, ming kishi	61,2	85,7	114,5	138,1	174,9	113,7	
Bitirgan mutaxassislar, ming kishi	64,1	67,4	70,3	70,8	83,9	19,8	

Manba: O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

2019-2020 – o'quv yilida Respublika oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar soni 410 ming bakalavriat, 13 ming magistratura talabalarini tashkil etgan. So'nggi uch yilda talabalar soni 1,7 baravarga oshdi. Mamlakatimiz aholisining yildan yilga oliy ma'lumot olishga bo'lgan ehtiyoji talabi oshib bormoqda.

Shu o'rinda S.Buzrukxanovning "Jamiyat rivojlanib, aholining turmush darajasi oshib borgani sari oliy ma'lumot olishga bo'lgan ehtiyoj ham o'sib boradi. ... Chunki, aholining ma'lumotlilik darajasi qancha yuqori bo'lsa, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish uchun shuncha keng imkoniyatlar ochiladi" [12] degan fikrlari o'rinlidir.

Inson kapitali taraqqiyot omiliga aylangan ayni damda mamlakatimizda ham maktab bitiruvchilarining

oliy ta'limga qamrab olish bo'yicha keng ko'lamli chora tadbirlar amalga oshirilmogda. Jadval ma'lumotlaridan oliy ta'lim muassasalari sonining, qabul qilingan va bitiruvchi talabalar sonining oshib borish xarakterda ekanligini ko'rishimiz mumkin.

Hozirgi paytga qadar O'zbekistonda oliy ta'lim muassasalari qabul kvotasi qamrovi umumta'lim maktablari, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari bitiruvchilariga nisbatan 7,0-9,0 % ni tashkil etib kelgan. Holbuki, bu masalan Serbiyada 97,4 %, Yangi Zelandiyada 95,6 %, Rossiya Federatsiyasida 84,2 %, AQSHda 50,9 % va Qozog'istonda 69,2 % ni [13] tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasi prezidenti Sh.M.Mirziyoyev Oliy Majlisga murojaatnomasida "Oliy ma'lumot olaman, o'z ustimda ishlab, ilmi bo'laman, degan, yuragida o'ti bor, jo'shqin

yoshlarimizning tahsil olishi uchun hamma qulayliklarni yaratishimiz shart. Shuning uchun maktab bitiruvchilarini oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasini 2020-yilda kamida 25 foizga va kelgusida 50-60 foizga yetkazamiz" [14] degan fikrlarni bildirdilar.

Ta'lim qay darajada rivojlangan bo'lsa, milliy iqtisodiyotda shunga mos kasbiy tayyorgarlikka ega bo'lgan xodimlar faoliyat ko'rsatadi va shunga mos iqtisodiy o'sishga erishiladi. Ta'lim sohasi iqtisodiy o'sishga erishishning imkoniyati bo'lib hisoblanadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra 2018 –yilda mamlakatimiz aholisining 25 yosh va undan katta yoshdagi aholining ta'lim darajasining 16.4 % i oliy ma'lumot, 50,1 % o'rta maxsus kasb-hunar, 33.4 % ini o'rta ma'lumot tashkil etadi.

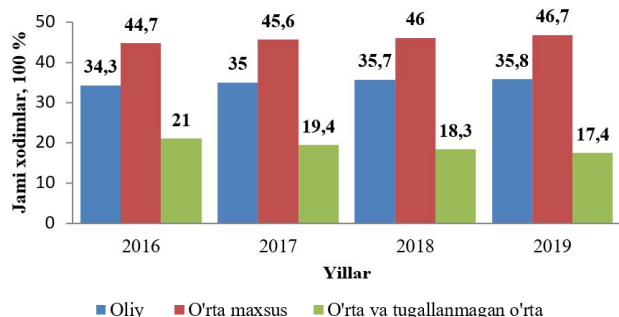
O'zbekistonda aholi intellektual salohiyatining milliy iqtisodiyot doirasidagi ahamiyati xususida quyidagilarni ta'kidlash mumkin:

Ta'lim tizimi uy xo'jaligiga ta'sir etib, undagi mehnat resurslarining kasbiy salohiyatini shakllantiradi;

- shakllangan mehnat resurslari bozor orqali milliy iqtisodiyotning barcha sohalariga yo'naltiriladi, ular band bo'lganlarning kasbiy tarkibini shakllantiradi, sanoat, qishloq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish sohalarida faoliyat ko'rsatadi. Inson kapitali innovatsion iqtisodiyot va rivojlanishning keyingi bosqichi bilimlar iqtisodiyotini shakllantiruvchi va rivojlantiruvchi bosh omil hisoblanadi.

Bu o'rinda hozirgi iqtisodiyotning innovatsiyali rivojlanish bosqichida mehnatga layoqatli aholining barqaror va munosib ish joylari bilan ta'minlanishida inson kapitalining muhim ekanligini ta'kidlash kerak.

Quyidagi diagrammada respublikamizda mavjud korxonalar va tashkilotlarda yollanib ishlovchi aholi sonining ma'lumot darajasi bo'yicha taqsimlanishi ifodalangan (2-rasm):

2-rasm. Korxonalar va tashkilotlarda yollanib ishlovchi aholi sonining ma'lumot darajasi bo'yicha taqsimlanishi, % larda

Manba: O'zbekistonda ta'lim 2015-2018 yil. Statistik to'plam asosida muallif ishlanmasi

Diagramma ma'lumotlaridan ko'rishimiz mumkinki, yil sayin korxonada faoliyat yurituvchi yollanma xodimlarning oliy ma'lumotlilar darajasi oshib bormoqda. Zero M. Karpenkoning "... oliy ma'lumotli kishining ish unumdorligi oliy ma'lumotsiz kishinikiga qaraganda 15 marta yuqori" [15] fikriga tayangan holda, mamlakatimiz korxonalarining ishlab chiqarish salohiyati oshmoqda, degan xulosaga kelamiz.

Amalga oshirilgan tadqiqotlar inson kapitaliga investitsiyalardan olinadigan foyda texnikaga kiritilgan investitsiyalarga nisbatan uch baravar ortiqchilikni ko'rsatgan. Shu bilan birga xodimlar ta'lim darajasining 10,0% ga ortishi mehnat unumdorligini 8,6% ga ko'paytirishi aniqlangan. Shuningdek, aksiyadorlik kapitalining shu miqdorga ko'payishi mehnat unumdorligini 3,0-4,0 % ga oshirgan.

Mamlakat intellektual salohiyatini oshirishda fidoiy va muqaddas kasb egalari bo'lmish o'qituvchi pedagoglarning o'rni beqiyosdir.

Singapur sobiq bosh vaziri Li Kuan Yu "Qanday qilib ulkan davlatdan ajralib chiqib, mittigina hudud bilan rivojlangan davlatga aylandinglar? Bu "mo'jizani qanday amalga oshirdingiz?" degan savolga "Men Singapurda mo'jiza yaratmadim. Men faqat vatanim oldidagi burchimni bajardim, xolos. Davlat budgetini ta'limga yo'naltirdim. Muallimni eng quyi tabaqadan Singapurdagi eng yuqori martabaga ko'tardim. Davlatdagi "mo'jiza"larni qilgan insonlar – muallimlardir. Ular ilm, axloq, mehnat va haqiqatni sevadigan, kamtar avlodni yetishtirib chiqardilar. Buning uchun ulardan minnatdormiz", deya javob bergan ekan.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasiga tayangan holda iqtisodiyotimizning uzoq muddatli o'sishini istaydigan bo'lsak, birinchi navbatda inson kapitali va jamiyatimizda o'qituvchilarning hurmatini oshirishga e'tibor qaratishimiz kerak.

Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy salohiyatni yanada oshirish, ilmiy va ilmiy pedagog kadrlar tayyorlash ko'lamini kengaytirish – eng muhim masalalardandir. Chunki yoshlarimizga sifatli ta'lim berish, ularning ilm-fanga bo'lgan intilishlarini ro'yobga chiqarishda ularning hissalarini beqiyosdir (3-jadval).

3-jadval

OTMlar ilmiy salohiyat ko'rsatkichlari [16]

Ko'rsatkichlar	O'quv yili			O'zgarishi	O'sish sur'ati, %
	2016-2017	2017-2018	2018-2019		
Oliy ta'lim muassasalari o'qituvchilari	23961	25107	26664	2703	111.3
Ulardan ilmiy darajaga ega bo'lganlar, nafar	7429	7481	8095	666	109.0
Jami o'qituvchilar sonidagi hissasi, % da	31	29.8	30.4	-0.6	98.1
Ulardan ilmiy unvonga ega bo'lganlar, nafar	5256	5169	5339	83	101,6
Jami o'qituvchilar sonidagi hissasi, % da	22	20.6	20,0	-0.6	98.1

Manba: O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

So'nggi yillarda O'zbekistonda o'qituvchilarning dahlsizligi to'liq ta'minlandi, ya'ni ular har qanaqangi byurokratik ishlardan, qog'ozbozliklardan holi bo'lishlari, o'qituvchilik faoliyati bilan bog'liq bo'lmagan ishlar – mavsumiy qishloq xo'jaligi ishlari, obodonlashtirish kabi ishlardan ozod etildi.

Mamlakatimizda so'nggi yillarda ta'lim – tarbiya muassasalarida, shu jumladan oliy ta'lim tizimida ham keng ko'lamli ishlohotlar amalga oshirilmoqda. Bu islohotlarning huquqiy asoslari sifatida bir qator me'yoriy - huquqiy hujjatlar qabul qilindi.

Ular:

1. O'zbekiston Respublikasi prezidentining 2018 yil 14 avgustdagi "Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-3907-sonli qarori. <https://lex.uz/docs/-3864155>

2. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 29-oktabrdagi "Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida" O'RQ-576-sonli qonuni. <https://lex.uz/uz/docs/-4571490>

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-iyundagi "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi PQ-3775-sonli qarori. <https://lex.uz/docs/-3765586>

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 29-noyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligini tashkil etish to'g'risida" gi PF-5264-sonli Farmoni. <https://lex.uz/docs/-3431985>

5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkama-

sining 2019 yil 24 dekabrda "Ilm-fan va ta'lim sohasidagi davlat tashkilotlarida ilmiy, ilmiy-pedagogik va mehnat faoliyati bilan shug'ullanuvchi ilmiy darajaga ega xodimlarga qo'shimcha haq to'lash tartibi to'g'risida" gi 1030-sonli qarori. <https://lex.uz/docs/-4662181>

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8 oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-5847-sonli Farmoni. <https://lex.uz/ru/docs/-4545884>

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8 oktabrda "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi Farmoni mamlakatimizdagi oliy ta'lim tizimini sifat jihatdan yuqori bosqichga ko'tarilishiga asos bo'ldi.

Konsepsiyada O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar belgilab olindi.

Quyida ushbu qabul qilingan konsepsiyaning maqsadli ko'rsatkichlari haqida to'xtalib o'tamiz.

O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasiga asosan, ayni paytda kredit-modul tizimi joriy etiladigan OTM lar soni 2 tadan 2030 yilgacha 85 tagacha yetkazilishi rejalashtirilgan. 2020-2021 yillarda 25ta OTM kredit-

modul tizimiga o'tkazilishi ko'zda tutilgan. Kredit-modul tizimining ijobiy jihatlaridan biri o'qituvchidan ham, talabadan ham mas'uliyatli bo'lishni talab qilishidir. Talabalarda oliygohga kirgan talaba albatta uni tamomlaydi, degan tushuncha bo'lmasligi, aks holda ish beruvchining bitiruvchiga bo'lgan munosabati o'zgarishiga sabab bo'ladi.

Nodavlat, davlat xususiy sherikchilik asosidagi OTM lar soni hozirda 4 tani tashkil etsa, uni 35 tagacha yetkazish rejalashtirilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentning 2019 yil 11 iyuldagi «Oliy ta'lim muassasalarini bosqichma-bosqich o'zini o'zi moliyalashtirish tizimiga o'tkazish to'g'risida»gi qaroriga asosan, 2020-yil 1-yanvardan boshlab tajriba-sinov tariqasida o'zini o'zi moliyalashtirish tizimiga 10 ta oliy ta'lim muassasalari o'tkazildi.

Oliy o'quv yurtlarida to'lov kontrakt asosida o'qish uchun belgilanadigan qabul kvotasining bosqichma-bosqich bekor qilinishi, OTM o'z salohiyati va talabalarga bo'lgan ehtiyojiga qarab pullik asosdagi qabul kvotalarni mustaqil ravishda belgilay boshlashi va talabgor yoshlarga bir vaqtning o'zida bir nechta oliy o'quv yurtlariga kirish imtihonlarida qatnashish imkoniyatining yaratilishi universitet va institutlar o'rtasida erkin, sog'lom raqobat vujudga kelishini ta'minlaydi. Oliy ta'lim muassasalari talabani o'zida saqlab qolish uchun kurashadi, turli imtiyozlar yaratadi. Bu kabi sog'lom raqobatning kuchayishi esa o'z o'zidan oliy ta'lim muassasasining intellektual kapitalini oshirish, rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar ko'rishni talab qiladi.

Mamlakat intellektual salohiyati oliy ta'lim muassasalarining ahamiyati yuqori bo'lib, oliy ta'lim muassasalarining faoliyati samaradorligini oshirish bo'yicha quyidagi takliflarni keltiramiz:

- Oliy ta'lim muassasalari tarkibida ishlab chiqarish korxonalarini tashkil etish (terini qayta iashlash, non va non mahsulotlarini ishlab chiqarish, tikuvchilik sexlari);

- Oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari keng ko'lamda ilmiy tadqiqot ishlarini amalga oshirishi bo'yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqish;

- professor o'qituvchilarning kasbiy-amaliy salohiyatlarini ishlab chiqarish korxonalariga stajirovkalar uyushtirish orqali rivojlantirish;

- iqtisodiyotning turli tarmoqlarida ish bilan band tajribali mutaxassislarni soatbay o'qituvchi sifatida o'quv jarayoniga jalb etish;

- imkon doirasida har bir kafedraga tegishli jami o'quv soatlaridan kelib chiqib har bir o'qituvchini ma'lum bir (yoki mazmunan bir biriga yaqin) fanga tor darajada ixtisoslashtirish;

- ilmiy tadqiqot bilan shug'ullanayotgan va bu ishni sifatli yakunlay olgan o'qituvchilarni Oliy ta'lim muassasalari ichki imkoniyatlaridan kelib chiqib moddiy rag'batlantirish ishlarini yo'lga qo'yish;

- Oliy ta'lim muassasalarida innovatsion rivojlanish konsepsiyasini rivojlantirish bo'yicha ishlarni faollashtirish;

- ilmiy tadqiqot ishlarini tijoratlashtirishdan professor-o'qituvchilar manfaatdorligini oshirish.

Yuqorida qayd etilgan taklif va tavsiyalardan amalda foydalanish Oliy ta'lim muassasalari intellektual kapitalining samarali shakllanishi va rivojlanishiga xizmat qiladi.

Oliy ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan barcha islohotlar inson intellektual salohiyatini rivojlantirish orqali undagi insoniy kapitalni yuzaga chiqarish bo'lib hisoblanadi. Zero, insoniy kapitalga ega bo'lgan shaxsning daromadi ko'payadi, yashash sharoitlari yaxshilanadi. Sifatli inson kapitaliga ega bo'lgan korxonalar yuqori foyda bilan ta'minlanadi, raqobat kurashida yutib chiqadi. Bu kabi yuqori intellektual kapitalga ega bo'lgan fuqarolar va korxonalariga ega bo'lgan davlat iqtisodiyoti esa har tomonlama rivojlanadi, o'sadi.

Oliy ta'lim muassasalari talabani o'zida saqlab qolish uchun kurashadi, turli imtiyozlar yaratadi. Bu kabi sog'lom raqobatning kuchayishi esa o'z o'zidan oliy ta'lim muassasasining intellektual kapitalini oshirish, rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar ko'rishini talab qiladi.

Manba va adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 21-sentabrda PF-5544-son Farmoni. <https://lex.uz/docs/-3913188>

2. Amir Temur "Temur tuzuklari" Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2018. – 184 b.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 23.12.2017. <http://dd.gov.uz/uz/news/534>

4. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi ma'lumotlari. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/demografiya-2>

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Oliy majlisga Murojaatnomasi 06.01.2021. <https://uzlidep.uz/uz/news-of-uzbekistan/7998>

6. mf.uz ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari

7. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili" da amalga oshirishga oid Davlat dasturini o'rganish bo'yicha ilmiy risola. Toshkent "Manaviyat" 2017 yil 324 bet

8. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi ma'lumotlari. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/demografiya-2>

9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi 06.01.2021. <https://uzlidep.uz/uz/news-of-uzbekistan/7998>

10. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi 06.01.2021. <https://uzlidep.uz/uz/news-of-uzbekistan/7998>

11. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/social-protection-2>

12. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi ma'lumotlari. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/social-protection-2>

13. Buzrukhanov S. Oliy ta'lim investitsiya muhitining rivojida tadbirkorlik marketingi // Jamiyat va boshqaruv. – 2010. – 2. – 75-76-betlar.

14. Akad.Q.X.Abduraxmonov. Innovatsion iqtisodiyot uchun malakali kadrlar tayyorlashda inson kapitalining ahamiyati. O'zbekiston Respublikasini rivojlantirish strategiyasining yangi bosqichida inson omili va manfaatlari: Xalqaro amaliyot va O'zbekiston tajribasi. Ilmiy amaliy konferensiya materiallari to'plami. 20.09.2020.

15. O'zbekiston Respublikasi prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi 26.01.2020

16. Карпенко М. Новая роль высшего образования в эпоху развития инновационной экономики, глобализации и депопуляции // Знание. Понимание. Умение, 2007. № 4. – С. 31-39.

17. O'zbekistonda ta'lim 2015-2018 yil. Statistika to'plam. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi

O'zbekiston Respublikasining intellektual salohiyati uni rivojlantirish istiqbollari

Gulnora Boboyeva,

*Buxoro davlat universiteti
Iqtisodiyot kafedrasini o'qituvchisi*

Annotatsiya: maqolada O'zbekiston Respublikasi intellektual salohiyati ko'rsatkichlari va ushbu sohada amalga oshirilayotgan islohotlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: intellektual salohiyat, oliy ta'lim, inson kapitali, kredit modul tizim, bakalavriatura, magistratura.

Intellectual potential of the Republic of Uzbekistan and prospects for its development

Gulnora Boboeva,

*teacher, department of economics,
Bukhara state university*

Abstract: the article describes the indicators of the intellectual potential of the Republic of Uzbekistan and the ongoing reforms in this area.

Keywords: intellectual potential, higher education, human capital, credit module system, bachelor's degree, master's degree.

Интеллектуальный потенциал Республики Узбекистан и перспективы его развития

Гулнора Бобоева,

*преподаватель кафедры экономики,
Бухарский государственный университет*

Аннотация: в статье описаны показатели интеллектуального потенциала Республики Узбекистан и проводимые реформы в этой сфере.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, высшее образование, человеческий капитал, кредитно-модульная система, бакалавриатура, магистратура.